

Krutko M., Ryzhik I., Makoda S. The nature and characteristics of agroindustrial integration

The article aims to highlight the nature and characteristics of agro-industrial integration, to achieve this goal led to the systematic execution of related tasks. The methodological basis of the study were teaching about nature and the fundamental principles of integration. The article reveals the essence of agro-industrial integration, the economic prospects in the context of European integration and interpretation of developments; set the necessary conditions and features to enhance the integration processes in Ukraine. Prospects of further studies to maximize the potential of agricultural enterprises.

Keywords: *agroindustrial integration, the nature and characteristics of integration, integration processes and mechanisms, European integration, agriculture.*

Рецензент – Пантелеймоненко А.О., д.е.н., професор.

УДК: 631.16:658.14.02

КРЕДИТ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ АГРОБІЗНЕСУ

**МАЛІЙ О.Г., к.е.н, доцент,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Обсяги та ефективність виробництва обумовлюють розмір та склад фінансових ресурсів. Водночас від величини фінансових ресурсів залежить зростання виробництва та соціально-економічний розвиток підприємства. Сучасний стан більшості сільськогосподарських підприємств вимагає постійного пошуку зовнішніх джерел фінансового забезпечення. Але, на жаль умови доступу їх до кредитних ресурсів залишаються обмеженими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам забезпеченості кредитними ресурсами приділяється постійна увага як науковців, так і спеціалістів-практиків. Значний вклад у вирішення фінансових проблем підприємств внесли відомі вітчизняні вчені В.Амбросов, О.Гудзь, М.Дем'яненко, П.Саблук, П. Стецюк, А.Чуліс та багато інших дослідників. Поряд з тим, питання кредитного забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності підприємств залишаються актуальними.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження закономірностей та тенденцій кредитного забезпечення, оцінка впливу

аграрної політики на фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка сільськогосподарського виробництва, а саме нерівномірність вивільнення і вкладання грошових коштів протягом року, зумовлює необхідність залучення зовнішніх джерел для підтримування ефективної діяльності підприємства. Найбільш вагомим зовнішнім джерелом фінансового забезпечення сільськогосподарського підприємства є банківський кредит [2,3].

Станом на 01.12.2015 року в Україні було зареєстровано 120 банків [8]. Лідерами у кредитуванні аграрного виробництва були такі надвеликі банки, як Приватбанк, Ощадбанк, Укресімбанк, Промінвестбанк, Райффайзен Банк Аваль, Креді Агріколь Банк, УкрСиббанк, ПУМБ, UniCredit Bank в основному завдяки розгалуженій мережі відділень цих банків.

Аналіз кредитного забезпечення у 2005-2015 роках, показує, що кредитування підприємств агропромислового комплексу мало циклічний характер. Так, у тренді можна виділити три періоди. Один з 2005 по 2008 рік, коли обсяги наданих кредитів зросли майже удвічі (з 10,4 до 20,1 млрд. грн.), з 2009 по 2011 рік, обсяги кредитування зменшились, але мали позитивну динаміку (з 6,8 до 14,9 млрд. грн.), і з 2012 по 2015 рік обсяги кредитування агровиробників зменшувались (з 13,5 до 9,4 млрд. грн.) і наблизились до рівня 2005 та 2010 років [6].

Спостерігалась циклічність і у отриманні пільгових кредитів. Так, у 2005-2008 році питома вага пільгових кредитів коливалась від 75 до 54% від загального обсягу отриманих кредитів, у 2009-2011 році - 61-28%, у 2012-2015 роках частка пільгових кредитів суттєво зменшилась і коливалась від 10 до 2,7% від загального обсягу використаних кредитів. Кількість підприємств, які скористалися програмами зменшилась з 10870 у 2005 році до 630 підприємств у 2015 році [6].

При кредитуванні суттєве значення має розмір процентної ставки [2]. Середні процентні ставки по кредитах, наданих сільськогосподарським підприємствам варіювали від 17,4% у 2005-му, 17,6% у 2012-му до 24-26% у 2015-му році [7].

Агропідприємства залучають кредити на поповнення оборотних коштів, з тим щоб профінансувати польові роботи, збір врожаю, закупівлю посадкового матеріалу, засобів захисту рослин, мінеральних добрив. Такі кредити надаються банками у вигляді

відновлювальних або невідновлювальних кредитних ліній на 1-2 роки. В першому варіанті (відновлювальна кредитна лінія) підприємства використовують суму кредиту, погашають його та знову починають користуватись позикою. В другому – кредит вибирається аграріями повністю, а потім йде його погашення.

Підприємства можуть суттєво скоротити свої витрати, збільшити операційну ефективність, комбінуючи кредитну лінію з овердрафтом. Розмір кредитної лінії прив'язаний до застави-нерухомості, транспортних засобів, техніки або обладнання. Відсоткові ставки по таким кредитам – 24-26% річних у гривні та біля 7,5-14% у доларах та євро. Проте, враховуючи специфіку більшості сільгоспвиробників, які комбінують рослинництво з тваринництвом, стикаються з сезонністю виробництва і потребують фінансування на початку весни та восени, при основній реалізації у осінне-зимовий період, овердрафти з необхідністю щомісячного погашення заборгованості не є зручним видом фінансування для агробізнесу. Хоча окремі банки пропонують агрокомпаніям овердрафт на 90 днів, що для сезонного бізнесу як раз зручно. Наприклад, Кредобанк, Райфайзен Банк Аваль, УкрСиббанк та Приватбанк пропонують овердрафт без застави, однак ціна такого фінансування дорожче кредиту під заставу: 30-33% річних. Однак, якщо овердрафт забезпечений, ставка – 19,5-26% річних.

Сума кредитної лінії, прив'язана до вартості застави, а розмір овердрафту залежить від обороту агропідприємства. Як правило до уваги береться середньомісячний оборот за осанні 3-6 місяців, сума кредиту 30-50% цього обороту. Однак, якщо овердрафт забезпечений, то до уваги береться ще й оціночна вартість застави. Але в цьому випадку розмір овердрафту не перевищує 75% обороту.

Банки посилили свої вимоги до застави, якщо раніше аграрії могли надати як забезпечення лише товарні залишки, то після дефолтів та різкого збільшення проблемної заборгованості за кредитами агропідприємств у 2014-2015 роках, банки вимагають оформлювати в заставу також сільгосптехніку. При цьому банк для оцінки та перевірки забезпечення часто звертається за допомогою до сюрвейерських компаній.

Отримати кредит можна також за допомогою авалювання векселів. Такі боргові папери випускаються банком під контракт аграрія з постачальником, наприклад мінеральних добрив. Постачальник отримує від банку всю суму відразу, аграрій розраховується з банком через визначений термін, це може бути 3, 6, 9

або 12 місяців. Безумовно, не безкоштовно, але таке фінансування набагато дешевше інших видів кредитів. В основному банки беруть 0,75-2,5% від суми векселів у квартал. Тобто, оформивши векселі на 400 тис. грн. на 6 місяців, агропідприємство сплатить банку через півроку 400 тис. грн., а щокварталу буде сплачувати лише комісію, наприклад 12 тис. грн. (якщо комісія - 2%). Тобто векселі, авальовані банком, коштують у декілька разів дешевше кредиту та дозволяють розраховуватись з дистриб'юторами насіння та засобів захисту рослин. Проте, для вексельного фінансування необхідна застава. Заставою по векселях приймається нерухомість, сільгосптехніка, обладнання, товари на складі, права на депозит. Іноді банки виставляють вимогу в залежності від кількості земель сільгоспвиробника. Наприклад, в Креді Агриколь Банку авальовання векселів отримують ті, в кого більше 400 га ріллі. Більш того, цей банк бажає кредитувати лише тих агровиробників, які працюють з соняшником та зерновими. Якщо, компанія вирощує іншу культуру, в неї має бути договір збуту своєї продукції крупній західній компанії.

Комісія банків завжди встановлюється в індивідуальному порядку – в залежності від фінансового стану компанії, строку дії векселя та якості забезпечення.

Таким чином, банки надають перевагу агробізнесу з надійною кредитною історією, якщо є контракти з покупцями продукції, а також майно, яке можна узяти як заставу, тобто нерухомість, комбайни, сіялки, трактори, автомобілі. А надавати в заставу земельні ділянки агропідприємства поки права не мають, адже ринку землі в Україні не існує, і виробники користуються узятими в оренду у селян гектарами.

Ставки по кредитах на сільгосптехніку на сьогодні становлять від 23 до 45 % річних [1]. Банки, які видають кредит на техніку, декларують строк кредитування до п'яти років, однак на практиці отримати кредит можливо лише на один-два роки. Розмір мінімального власного внеску, зазвичай встановлюється в розмірі 20-30% вартості техніки. Окремі банки, наприклад Креді Агриколь, ПУМБ, Кредобанк пропонують скоротити внесок до 10%, але надати додатково в забезпечення майно - нерухомість, транспортні засоби.

Більш вигідними на сьогодні умовами кредиту на купівлю агротехніки є спеціальні партнерські програми з імпортерами та виробниками. Купити по особливим умовам можна техніку John Deere, Titan Machinery, «Агро-Союз» та іншу. У Райфайзен Банку Аваль є кредити вартістю 2,2% річних на техніку «Амако», але при цьому необхідно внести 50% власних коштів. У ПУМБ ставки по

партнерських програмах 15-21% річних. В Укргазбанку діє програма купівлі білоруської техніки по 17,67% річних.

Більш вигідним, ніж банківський кредит для фермерів виглядає лізинг агротехніки, як по базовим умовам, так і по партнерським програмам. Процентна ставка становить 14-21% в гривні для стандартних програм і від 0,1-9% для партнерських програм. Як і по кредитах, перший внесок становить від 20-30%. Лізингові компанії кредитують не тільки у гривні, а й у доларі: наприклад, Райффайзен Лізинг Аваль, ОТП Лізинг. Ціна валютного лізингу -11-11,3% річних.

Вимоги лізингодавців до клієнтів практично такі ж, як і у банків. Господарства повинні існувати не менше двох років, працювати прибутково. Лізингові компанії неохоче надають у лізинг одну-дві одиниці техніки та звертають увагу на суму контракту. Наприклад в ОТП Лізинг мінімальна сума фінансування - 100 тис. дол.

Таким чином потенційні можливості доступу агровиробників до банківських кредитів визначається наступними чинниками – вартістю кредитних ресурсів комерційних банків, спроможністю позичальника повернути основну суму боргу і відсотки за користування ним, а також виконати умови кредитного договору.

Вартість кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників сьогодні становить 24-26%, це більше ніж для суб'єктів інших видів діяльності - 22- 23 %.

Проте, незалежно від чинників ціноутворення на кредитному ринку, сільськогосподарські підприємства потребують встановлення невисокого розміру плати за користування кредитними ресурсами. Така об'єктивна вимога спричинена низькою прибутковістю сільськогосподарського виробництва порівняно з іншими галузями національного господарства, а відповідно й неспроможністю сплачувати кредиторі ринковий відсоток за одержаний кредит.

Фінансова нестабільність і збитковість багатьох сільськогосподарських підприємств, низька кредитоспроможність підприємств галузі також перешкоджають розвитку кредитних відносин, адже банки бажають бачити в позичальниках лише прибуткових клієнтів [5].

Відсутність ліквідної застави також обмежує доступ підприємств галузі до банківських кредитів. Відомо, що у загальній вартості майна сільськогосподарських підприємств, яке може бути використане як застава за кредитом, понад 76% припадає на необоротні активи, переважну частину яких становлять основні засоби, які є неліквідними через високий рівень (70-80%) зносу та моральну застарілість [4].

Питома вага кредитних ресурсів, спрямованих комерційними банками в сільське господарство складає менше 1% від ВВП країни, в той час як частка продукції сільського господарства у структурі ВВП перевищує 18%.

Державна підтримка сільськогосподарського виробництва у більшості країн світу є пріоритетним напрямом їх аграрної політики. Вона є одним із міцних зовнішніх джерел формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств [9].

Проведений аналіз свідчить про нестабільний характер державної підтримки відповідно до програми часткової компенсації ставок за кредитами комерційних банків та недостатній її обсяг. Так, якщо у 2005-2008 роках частка пільгових кредитів складала 73-75% у їх загальному обсязі, то починаючи з 2009 року вона поступово зменшувалась і складала у 2015 році лише 2,7%. Кількість підприємств, отримавших пільгові кредити за період з 2005 по 2015 рік зменшилась у півтора десятки разів. Таким чином вирішити питання з кредитним забезпеченням галузі за умови державної кредитної підтримки, на жаль поки ще не вдалось.

Висновки. Аналіз кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств дає можливість зробити такі висновки.

Банківська система та держава не відіграють на сьогодні належної ролі у забезпеченні агропідприємств фінансовими ресурсами. Висока вартість кредитних ресурсів, відсутність відповідного забезпечення та недостатня кредитоспроможність більшості господарств перешкоджають розвитку ефективних відносин між комерційними банками та сільськогосподарськими товаровиробниками. Відтак, основними напрямками стабілізації механізму кредитування сільськогосподарських підприємств мають стати розробка комплексу заходів з боку держави і банківської системи, спрямованих на розвиток системи взаємодії з аграрним сектором економіки: збільшення бюджетних асигнувань, раціональне використання бюджетних коштів, залучення іноземних кредитів, зниження процентних ставок для сільськогосподарської галузі, враховуючи швидкість обороту капіталу, зі збереженням середньої ставки загалом у народному господарстві, вдосконалення методик оцінки кредитоспроможності позичальників, які б враховували специфічні особливості сільськогосподарської галузі.

Література

1. Денги. Газета №21(311).-5-8 ноября 2015. (Електронний ресурс).-Режим доступу: <http://www.dengi.ua>.
2. Мазнев Г.Є. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору / Г.Є.Мазнев // Економіка АПК. 2014.-№9.- С.5-13.
3. Малій О.Г. Кредитоспроможність позичальника : особливості аграрної сфери / О.Г.Малій //Економіка АПК. 2004. № 5.- С.89-98.
4. Малій О.Г. Лізингове кредитування: стан та перспективи для аграрної сфери / О.Г.Малій //Облік і фінанси АПК. 2006. №7. – С. 94-103.
5. Малій О.Г. Фінансово-кредитні відносини в АПК:[монографія]/ О.Г.Малій. – Харків: ХНТУСГ, 2008. -210с.
6. Матеріали офіційного сайту Міністерства агрополітики і продовольства України (Електронний ресурс). - Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>.
7. Матеріали офіційного сайту Національного банку України (Електронний ресурс). - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
8. Матеріали офіційного сайту Національного рейтингового агентства «Рюрік» Аналітичний огляд банківської системи України за I півріччя 2015р. - Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua>.
9. Стецюк П.А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: Монографія / П.А. Стецюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 370с.
10. Cottfried Lischka 2004.Farm Management Challenges in Ukrainian Agriculture/In Stephan von Cramon-Taubadel, Serhiy Demyanenko, Arnim Kbhcn «Ukrainian Agriculture: Crisis and Recovery».-2004 Shaker Verlag, Aachen.-P.125-136.

References.

1. Dengi. Gazeta No 21, 311, (2015). Retrieved from <http://www.dengi.ua> [in Ukrainian].
2. Maznev H.Ye. (2014). Problemy finansovoho zabezpechennya innovatsiynoho rozvytku ahrarnoho sektoru [Problems of financial support innovative development of the agricultural sector]. Ekonomika APK – Economy agro-industrial complex. No 9, pp. 5-13 [in Ukrainian].
3. Maliy O.H. (2004). Kredytospromozhnist' pozychal'nyka: osoblyvosti ahrarnoyi sfery [Creditworthiness of the borrower, the features of the agricultural sector]. Ekonomika APK – Economy agro-industrial complex. No 5, pp. 89-98 [in Ukrainian].

4. Maliy O.H. (2006). Lizynhove kredytuvannya: stan ta perspektyvy dlya ahraryoi sfery [Leasing loans: state and prospects for the agricultural sector]. *Oblik i finansy APK – Accounting and Finance agro-industrial complex*. No 7, pp. 94-103 [in Ukrainian].

5. Maliy O.H. (2008). Finansovo-kredytni vidnosyny v APK [Financial and credit relations in agro-industrial complex]. Kharkiv: KhNTUSH, p. 210 [in Ukrainian].

6. Materialy ofitsynoho saytu Ministerstva ahropolityky i prodovol'stva Ukrayiny [Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. Retrieved from <http://minagro.gov.ua> [in Ukrainian].

7. Materialy ofitsynoho saytu Natsional'noho banku Ukrayiny [Official site of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].

8. Materialy ofitsynoho saytu Natsional'noho reytynhovoho ahentsva «Ryurik» Analitychnyy ohlyad bankiv's'koyi systemy Ukrayiny za I pivrichchya 2015r. [Official site of the National rating agency "Rurik" Analytical review of the banking system of Ukraine for the I half-year 2015]. Retrieved from <http://www.rurik.com.ua> [in Ukrainian].

9. Stetsyuk P.A. (2009). Stratehiya i taktyka upravlinnya finansovymy resursamy sil's'kohospodars'kykh pidpryemstv [Strategy and tactics of financial management of agricultural enterprises]. Kyiv: NNTs IAE, p. 370 [in Ukrainian].

10. Cottfried Lischka, Cramon-Taubadel, Serhiy Demyanenko, Arnim Kbhn, et. al. (2004). Farm Management Challenges in Ukrainian Agriculture. *Ukrainian Agriculture: Crisis and Recovery*. pp. 125-136 [in English].

Малій О.Г. Кредит як джерело фінансування агробізнесу.

Метою статті є дослідження закономірностей та тенденцій кредитного забезпечення, оцінка впливу аграрної політики на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств.

Потенційні можливості доступу агровиробників до банківських кредитів визначається наступними чинниками – вартістю кредитних ресурсів комерційних банків, спроможністю позичальника повернути основну суму боргу і відсотки за користування ним, а також виконати умови кредитного договору.

Вартість кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників сьогодні становить 24-26%, це більше ніж для суб'єктів інших видів діяльності - 22- 23 % .

Фінансова нестабільність і збитковість багатьох сільськогосподарських підприємств, низька кредитоспроможність підприємств галузі також перешкоджають розвитку кредитних відносин, адже банки бачать в позичальниках лише прибуткових клієнтів.

Відтак, основними напрямками стабілізації механізму кредитування сільськогосподарських підприємств мають стати розробка комплексу заходів з боку держави і банківської системи, спрямованих на розвиток системи взаємодії з аграрним сектором економіки: збільшення бюджетних асигнувань, раціональне використання бюджетних коштів, залучення іноземних кредитів, зниження процентних ставок для сільськогосподарської галузі, зі збереженням середньої ставки загалом у народному господарстві, вдосконалення методик оцінки кредитоспроможності позичальників, які б враховували специфічні особливості сільськогосподарської галузі.

Ключові слова: *кредитне забезпечення, фінансове забезпечення, кредитування сільськогосподарських підприємств, пільговий кредит, державна підтримка, лізингове кредитування.*

Малий Е.Г. Кредит как источник финансирования агробизнеса.

Целью статьи является исследование закономерностей и тенденций кредитного обеспечения, оценка влияния аграрной политики на финансовое состояние сельскохозяйственных предприятий.

Потенциальные возможности доступа агропроизводителей к банковским кредитов определяется следующими факторами – стоимостью кредитных ресурсов коммерческих банков, способностью заемщика вернуть основную сумму долга и проценты за пользование им, а также исполнить условия кредитного договора.

Стоимость кредитных ресурсов для сельскохозяйственных товаропроизводителей сегодня составляет 24-26%, это больше чем для субъектов других видов деятельности - 22 - 23 %.

Финансовая нестабильность и убыточность многих сельскохозяйственных предприятий, низкая кредитоспособность предприятий отрасли также препятствуют развитию кредитных отношений, ведь банки желают видеть в заемщиках только прибыльных клиентов.

Следовательно, основными направлениями стабилизации механизма кредитования сельскохозяйственных предприятий должны стать разработка комплекса мер со стороны государства и банковской системы, направленных на развитие системы взаимодействия с аграрным сектором экономики: увеличение бюджетных ассигнований, рациональное использование бюджетных средств, привлечение иностранных кредитов, снижение процентных ставок для сельскохозяйственной отрасли, с сохранением средней ставки в целом в народном хозяйстве, совершенствования методик оценки кредитоспособности заемщиков, которые бы учитывали специфические особенности сельскохозяйственной отрасли.

Ключевые слова: *кредитное обеспечение, финансовое обеспечение, кредитование сельскохозяйственных предприятий, льготный кредит, государственная поддержка, лизинговое кредитование.*

Maliy E.G. Credit as a source of financing for agribusiness.

The article is the study of patterns and trends in credit provision, agrarian policy impact assessment on the financial condition of agricultural enterprises.

Potential agricultural producers to access bank loans is determined by the following factors

- the cost of credit resources of commercial banks, the ability of the borrower to return the principal loan and interest on it, and meet the conditions of the loan agreement.

The cost of credit for agricultural producers today is 24-26%, is more than of other activities - 22- 23%.

Financial instability and the loss of many farms, low creditworthiness of the industry and hamper the development of credit relations, because banks want to see in borrowers paying customers only.

Therefore, the main areas of the stabilization mechanism for lending to agricultural enterprises should be to develop a set of measures from the government and the banking system aimed at developing relationships with the agricultural sector, increase of budget allocations, efficient use of public funds and attracting foreign loans, lower interest rates for the agricultural sector while keeping the average rate in the economy in general, improving methods of assessing the creditworthiness of borrowers, which would take into account the specific features of the agricultural sector.

Keywords: credit support, financial support, farm credit, preferential credit, government support, leasing loans.

Рецензент – Левкіна Р.В., д.е.н., професор

УДК 631.1:330

СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ ПІДХІД

МАНДИЧ О.В., к.е.н., доцент

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми в загальному вигляді. Поступовий перехід аграрних підприємств до функціонування в умовах ринкової економіки супроводжується формуванням адекватного конкурентного середовища. Останнє, в свою чергу, зумовлює необхідність корекції або суттєвого внесення змін до існуючої системи і використовуваних методів управління підприємством сфери аграрного виробництва. При чому дані запропоновані зміни слід впроваджувати незалежно від розмірів і профілю діяльності підприємств. Актуальність даного дослідження можна визначити через необхідність проведення детального аналізу виробничо-комерційної діяльності аграрних підприємств з метою подальшого виявлення найбільш прогресивних і